

Giedrius SUBAČIUS

*Iliinojaus universitetas Čikagoje, Lietuvių kalbos institutas***KELIOS ISTORINĖS PASTABOS APIE ŽODĮ AUKA***

Alekso Girdenio straipsnis apie žodžio *auka* etimologiją labai įtikinamas¹.

Pritardamas pačiai etimologijai, papildomai norėčiau atkreipti dėmesį į keletą to žodžio istorijos aspektų.

1. Remdamasis Jono Palionio atradimu Girdenis tiksliai nurodo, kad ne Simonas Daukantas sukūrė žodį *auka*, kad tai ne jo naujadaras (kaip buvo manoma kurį laiką anksčiau). Kartu būtų svarbu pabrėžti, kad šitą žodį, nors jo ir nepadaręs, Daukantas išplatino. *Auka* (ir didžiama kitų daukantiškų žodžių, kurie įsigalėjo mūsų kalboje – kaip *vytis* ar *laikrodis*) prigijo iš Daukanto spausdinto veikalų „Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių“ (išleistas 1845 metais; plg. *šventi baldai, reikalingi auką, arba apierą, atliekant* – Simonas Daukantas, Raštai, I, Vilnius, 1976, 514). „Būdas“ buvo tiek paveikus XIX a. lietuvių šviesuomenei, kad net galima svarstyti – ar Daukantą, kaip svarbiausią tautos atgimimo simbolį, būtų pasigriebę aušrininkai, ar būtent jo biografija būtų pradėję pirmąjį „Aušros“ numerį 1883-aisiais metais, jeigu jis nebūtų išleidęs „Būdo“ 1845-aisiais... Nereikėtų abejoti, kad būtent Daukantu reikia dėkoti už tai, kad šiandien turime bk *auką*, o ne *apierą*.

2. Esu skaičiavęs, kad bent apie 100 pamatinių jo laikais jau užmirštų žodžių Daukantas buvo tyčia įtraukęs į savo didžiojo lenkų-lietuvių

* Žr. Alekso Girdenio skelbtą aukos etimologiją: Baltistica XLI (3), 2006, 375tt.

¹ Galima dar paminėti, kad *avikos* vedinys *avikiena* pavartotas kirilika išspausdintame elementoriuje «Мокслась дель ишмókима русишко-летувишкось грóмятось и артымéтыкось, дель мókима жмóнишкоси шкалоси» (Вильнюсь, 1868) lietuviškai aiškinant rusų kalbos žodį: *овéчье-авикéна, (авéна)*, p. 12 (tęsinys 12 išn., kuri prasideda p. 11 sakiniu *Жídaй пáржинге присáкимусь Дéва*).

kalbų žodyno rankraštį. Tad jam buvo labai būdinga ieškoti, rinkti pamirštus žodžius. Greičiausiai kažkur senuose raštuose Daukantas (kaip vėliau Palionis) surado ir tarmėse užmirštą *auką*. O užmiršta ji galėjo būti dėl to, kad tradiciškai buvo siejama tik su pagonišku – ne su krikščionišku aukojimo būdu. Kol dar *auka* tarmėse buvo gyva (galima spėti, kad iki kokio XVIII amžiaus ar gal ir XVIII amžiuje), ji amžininkams krikščionims turėjo kelti netinkamas pagoniškas asociacijas. Žodis *auka* galėjo pamesti savo senąją pagonišką konotaciją tiktai pamirštas – atgaivintas jau be neigiamos konotacijos jis galėjo būti tik tada, kai buvo Daukanto surastas senosiuose raštuose.

3. Girdenis linkęs gana kategoriškai abejoti, ar „Purpuros“ rankraščio perrašytojas galėjo žinoti Daukanto raštų *auką*. Sugestionuojama, kad perrašytojas žodį būtų galėjęs gauti tiesiogiai iš tarmių (tai reikštų *auką* tada dar buvus nevisiškai užmirštą gyvojoje kalboje). Tačiau kitur pats Girdenis yra skelbęs, kad „Purpuros“ rankraštis gana vėlyvas, kad „turėjo būti parašytas [...] bent jau XIX amžiaus viduryje, gal net trečiajame to amžiaus ketvirtyje“ (A. Girdenis, Rankraštinės *Purpuros* chronologiniai santykiai su 1759 metų *Žyvatu*, – ALt 7, 2005, 38). Tai reiškia, kad „Purpuros“ perrašytojas turėjo laiko susipažinti su viena iš pačių populiariausių ne tik tarp paties Daukanto, bet ir tarp kitų autorių to meto šviesuomenei skirtų lietuviškų knygų. Kodėl gi „Purpuros“ perrašytojas nebūtų galėjęs iš Daukanto „Būdo“ nusižiūrėti tam tikrų žodžių, kaip darė nemąža kitų to meto ir kiek vėlesnių autorių? Iš Daukanto „Būdo“ perimtos *aukos* buvimas „Purpuroje“ galėtų kaip tik sustiprinti Girdenio ankstesnio tyrimo išvadą apie gana vėlyvą „Purpuros“ datavimą.

Giedrius SUBAČIUS
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5
LT-10308 Vilnius
Lietuva
[subacius@uic.edu]